

Kázání při zahájení oslav 100 let fakulty kostel u Martina ve zdi v neděli 10. listopadu 2019

Petr Pokorný

Bratři a sestry v Kristu, vážení a milí hosté, vítám Vás na slavnostním bohoslužebném shromáždění v 21. neděli po sv. Trojici a zdravím Vás apoštolským pozdravem „Pokoj vám!“ Toto shromáždění zahajuje oslavy sta let evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

Čtení z Písma, které je zároveň textem dnešního kázání, je zapsáno v evangeliu podle Lukáše, kapitola 18, verše 9–14a:

„O těch, kteří si na sobě zakládali, že jsou spravedliví, a ostatními pohrdali, řekl [Ježíš] toto podobenství: Dva muži vstoupili do chrámu, aby se modlili; jeden byl farizeus, druhý celník. Farizeus se postavil a takto se sám u sebe modlil: ‚Bože, děkuji ti, že nejsem jako ostatní lidé, vyděrači, nepoctivci, cizoložníci, nebo i jako tento celník. Postím se dvakrát za týden a dávám desátky ze všeho, co získám.‘ Avšak celník stál docela vzadu a neodvážil se ani oči k nebi pozdvihnout; bil se do prsou a říkal: ‚Bože, slituj se nade mnou hříšným.‘ Pravím vám, že ten celník se vrátil ospravedlněn do svého domu, a ne farizeus.“

1.

Začnu vzpomínkou. Jednou před lety přivedla moje manželka k nám domů svou kolegyni, taky psycholožku, která samozřejmě věděla, kde pracuji a co dělám, a společně probíraly výsledky nějakých testů. Když skončily, pootevřela ta kolegyně, myslím, že se jmenovala Anička, dveře mé pracovny, jako by se se mnou chtěla rozloučit, ale hned se zarazila a povídá: „Ne, nebudu rušit, pan docent právě vědecky zkoumá boha.“ – Všichni jsme se zasmáli celkem dobrému vtipu.

Ale teď vážně: Co skutečně děláme jako teologové? Proč Pána Boha nelze zkoumat? – Na tu druhou otázku lze odpovědět tak, že ten, kdo se s Bohem nějak setkal – v modlitbě, v ústním svědectví, nebo při četbě Bible, ať už po dlouhém hledání, nebo najednou, nebo si zpětně uvědomil, že Bůh mu byl nablízku – takový člověk si zároveň uvědomí, že sám je na Bohu závislý a že v prvé řadě nejde o to, co my si myslíme o Bohu,

ale o to, co Bůh si myslí o nás. Proto klopi zrak jako ten celník. To není exaktní důkaz, ale je to vlastně víc, protože takové setkání reálně mění celý život. Jsme tu u východiska práce naší fakulty. V době mezi válkami to byl prof. Hromádka, kdo upozornil na to, že tady začíná skutečná teologie. Tím jsem naznačil odpověď i na první otázku, kterou jsem položil.

Mimochodem, protože se kající úcta k Bohu vztahuje v jistém smyslu i na instituce, musím, aby naše oslavy byly autentické, vyslovit také lítost nad tím, čím naše fakulta některé křesťany v době komunismu zklamala.

Tolik (zaprvé) o celníkovi klopicímu oči a o neviditelném Bohu, který je člověku přesto blízký.

2.

V přečteném textu Ježíš nevystupuje, ale je jeho vypravěčem („řekl toto podobenství“). V Janově evangeliu čteme, že Boha nikdy nikdo neviděl, ale Syn Boží, tj. Ježíš, nám o něm, o svém Otci „pověděl“ (doslova: „exegetoval“ ho). Podle toho je i dnešní text nepřímým svěděním o Bohu.

Právě pro tohle východisko považují dnes někteří lidé roli teologických fakult na univerzitě za spornou. Svědectví nebo vyznání není žádný exaktní důkaz. Jenže pozor, taková kritika ignoruje samu vnitřní strukturu univerzity. Svědectví bylo a je základem věd pěstovaných na univerzitě. Na svědectví je postavena historie, která tvoří velkou část výuky na filozofické fakultě, a kromě teologie samozřejmě i právo. Jen v medicíně je základem poznání lidského těla a obrana proti zkrácení života, který byl člověku dán. To byl původní projekt univerzity. Přírodní vědy vyrostly na filozofické fakultě a jsou zarámovány otázkami, které si kladou z různých úhlů pohledu filozofie a teologie. Proto místo teologie na univerzitě není dáno jen historicky, ale je to aktuální záležitost.

Samozřejmě, svědectví je potřeba ověřovat, srovnávat, hledat, zda se nezávislá svědectví o téže věci nebo události shodují, zda nejsou vynucena vyhrůžkou, nebo získána za úplatek, ale v zásadě jsme všude, kde se pohybujeme v dějinách, odkázáni na svědectví.

I prominentní přírodovědec, když se žení, ví toho o své budoucí manželce většinou hodně a jeho výběr rozhodně není náhodný. Ale nakonec se musí osobně rozhodnout, jestli ji má rád. To platí na vyšší rovině o Bohu a o víře. Exaktní poznání je pro člověka na současném stupni vývoje nepostradatelné, ale pilíře života jsou spojeny s odpovědným rozhodnutím. – To, že nakonec přijde rozhodnutí, svědectví a vyznání, neznamená, že člověk o tom nemusí přemýšlet. Po bázni Boží je to druhý stupeň autentického, svobodného života: Vědět, kdy se učit a myslet, a kdy se rozhodnout.

Tolik (za druhé) k Ježíšovi jako vypravěči tohoto podobenství a o roli teologie na univerzitě.

3.

Co ještě nás podobenství o farizeovi a celníkovi učí? Jestliže, jak jsem pověděl, je každé podobenství modelem vztahů, zastaví nás již při jeho překladu věta o farizeovi, kterou lze doslova přeložit šokujícím způsobem – tak, že farizeus se modlil „sám k sobě“ (*πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηύχετο*). Velká část dnešních komentátorů je si toho vědoma.

Takový překlad se shoduje s novověkou kritikou náboženství, které se může zvrhnout v sobectví promítnuté až za hrob (L. Feuerbach). Bůh, kterému farizeus napovídá, zač ho má odměnit, je jeho prodloužené Já. Je-li základ hříchu modlářství (první a druhé přikázání) a sebezbožnění (Gn 3), je tohle hřích ve své podstatě. Farizeus „jakoby“ mluví k Bohu, ale ve skutečnosti mluví sám k sobě. Je to sebeklam a desinformace zároveň.

Biblický text má tedy i svou kritickou dimenzi, v níž ukazuje, co víra není. To je tzv. apofatická teologie. Zvnějšku hleděno je to prvek ateismu v Bibli: „Nebudeš mít jiného boha.“ Boha nelze ztotožnit s božským Já člověka, s nějakým kosmickým zákonem, s duší národa ani s geniálním vůdcem. Opakem víry není věda, ale pověra a soběstřednost na jedné a absolutní skepse na druhé straně.

Když slyšíme toto podobenství, chce se nám skoro prohlásit: „Dál od církve, od náboženských předpisů, zpět k Ježíšovi!“ Jenže to by byla osudná chyba. Bez církve bychom toto podobenství vůbec neznali. V kostelech se čte 11. neděli po svaté Trojici. Církev je svatá ne pro svou bezhříšnost, ale proto, že se nemůže vzdát toho, co je zdrojem její stálé obnovy a kritiky.

Upozornil jsem na jednotlivé postupy a poznatky, které teologii s vědou spojují. Je ale teologie sama vědou? Rozhodně není exaktní, přírodní vědou. Jde však o víc. I věda vyžaduje nejen exaktní výzkum, ale nadto, jak víme, i víru. Většinou jde o víru v sekulárním smyslu, o přesvědčení, že to má smysl, o kterém vědec běžně nepřemýšlí. V tomto smyslu je věda rodnou sestrou víry.

Teologie, která – inspirovaná Ježíšem – hledá nejhlubší základ této víry a úběžný bod lidského počínání, se k exaktnímu vědeckému zkoumání nevztahuje tak, že by byla jeho součástí, ani tak, že by mu předepisovala jeho hranice nebo zase hledala jeho mezery, do nichž by se vklínila, ale tak, že vědeckou práci zasazuje do hlubší souvislosti a každého vědce ujišťuje o dobrém smyslu jeho konání, pokud (to konání) zůstává vědou a nestává

se ideologií. Že vědu lze akutně nakazit ideologií nám ukázaly dva totalitní systémy minulého století.

Někteří vědci si našeho ujištění váží, jiní o takové ocenění od teologů nestojí. Ale chce-li někdo lidské konání uchopit jako celek a vymezit navíc jeho mravní mantinely, potom se bez reflexe víry a současně bez kritické sebereflexe a odmítnutí falešných bohů a odhalení desinformací neobejde. Naučit se rozlišovat mezi Bohem a božstvem, vírou a pověrou je dnes potřebnější než kdy jindy.

Nás křesťanů je v Česku poměrně málo, ale závažnost našeho poslání roste. Nikdy nebylo tak potřebné, abychom české společnosti sdělili, co křesťanská víra znamenala, může znamenat a už znamená. Tolik (za třetí) k postavě farizea a k tomu, co Bůh není

4.

Ujištění o tom, že i hříšný celník stál skutečně před Bohem, nás povzbuzuje v naší práci na fakultě: V diakonii, sociální práci i pastoraci, ve vlastní teologii, v ekumenické práci, ve studiu teologie křesťanských tradic i při biblické exegezi v Centru biblických studií. Je to práce, která se vztahuje k samotnému cíli lidských životů i dějin.

Na závěr podobenství čteme, že celník se vrátil domů „ospravedlněn“ (δεδικαιωμένος). To odpovídá jeho prosbě o Boží slitování (ἰλάσθητι). Tomu, kdo souvisle čte nebo slyší toto podobenství, sděluje na tomto místě Ježíš (ústý evangelisty), že celník skutečně stál před tváří Boží: Bůh mu odpověděl.

Je to jediný výskyt výrazu „ospravedlnit“ (δικαιώω v pas. perf.) v Lukášových spisech a je to tedy zřejmě vyjádření toho, jak Lukáš chápal výrok apoštola Pavla o ospravedlnění na Božím soudu. Vstupem do lidského světa a života omezeného narozením a smrtí (u Ježíše smrtí na kříži) zakládá Bůh vztah, jehož cíl je harmonie založená na jeho slitování. To dává smysl nejen naší práci s lidmi a s Biblií, ale na předposlední rovině se to týká opět i smyslu každého poctivého poznání a myšlení. Boha nelze popsat, ale lze prožít jeho blízkost, při níž člověku klopícímu oči „hoří srdce“ a za vsí absurditou současného světa tuší harmonii Božího slitování, tuší, že na konci je cíl, ne konec ve smyslu nicoty.

Poslední stupeň na cestě víry, o němž mluví dnešní text, je zaslíbení o naději dané člověku. Lidé nepotřebují na prvním místě, abychom jim vysvětlovali, co je mravné a co mravné není, a co udělali špatně. Někdy to dovedou povědět líp než my, teologové. Potřebují ale vědět, že to, k čemu lidi vede Ježíš, mimo jiné i dnešním textem, má budoucnost. a my jsme jim

toto ujištění dlužní. Evangelium o živém Kristu je zárukou smyslu života a dobrého cíle dějin.

Z milosti Boží prožila naše fakulta sto let práce, která byla evangeliem inspirována. A slib ospravedlnění před Božím soudem je i dnes vlaštvou naděje, která nás vede, jako kdysi oblak vedl lid izraelský po poušti do zaslíbené země.

Tolik (za čtvrté) k slovu o ospravedlnění a naději.

Staniž se. Amen!

Třetí čtení z Písma (poslání) je zapsáno v epištole Koloským 4,5–6:

„Jedněte moudře ve styku s okolním světem a využijte čas vám svěřený. Vaše slovo ať je vždy laskavé a určité; ať víte, jak ke komu promluvit.“

Požehnání (Ř 1,7):

„Milost Vám a pokoj od Boha Otce našeho a Pána Ježíše Krista.“